

ISSN 2224-025X

Н АУКОВІ
З АПІІСКИ

Випуск 39 / 2023

**Державного
природознавчого
музею**

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ДЕРЖАВНОГО
ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ**

Випуск 39

Львів 2023

УДК 57+58+591.5+502.7:069

Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2023. – Вип. 39. – 228 с.

До 39-го випуску періодичного видання «Наукові записки Державного природознавчого музею» увійшли статті та короткі повідомлення з природничої музеології, екології, зоології, ботаніки, а також інформація про діяльність музею у 2022 році.

Для екологів, зоологів, ботаніків, працівників музеїв природничого профілю, заповідників, національних природних парків і інших природоохоронних установ і організацій.

Proceedings of the State Natural History Museum. – Lviv, 2023. – Issue 39. – 228 p.

The 39th issue of the periodical «Scientific Notes of the State Museum of Natural History» includes articles and short reports of natural history museology, ecology, zoology, botany, as well as information about the museum's performance in 2022.

For ecologists, zoologists, botanists, employees of museums of natural profile, reserves, national nature parks and other environmental institutions and organizations.

DOI: <https://doi.org/10.36885/nzdpn.2023.39>

ISSN 2224-025X

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Заступник головного редактора

Відповідальний секретар

Технічний редактор

Капрусь І. Я. д-р біол. наук, проф.

Климишин О. С. д-р біол. наук, с.н.с.

Орлов О. Л. канд. біол. наук

Гураль Р. І. канд. біол. наук

Бокотей А. А. д-р біол. наук, с.н.с.; Войчишин В. К. канд. біол. наук, с.н.с.; Годунько Р. Й. канд. біол. наук, с.н.с.; Гураль-Сверлова Н. В. канд. біол. наук, с.н.с.; Дзюбенко Н. В. канд. біол. наук; Радченко О. Г. д-р біол. наук, проф.; Різун В. Б. канд. біол. наук, с.н.с.; Середюк Г. В. канд. біол. наук; Сушуловський А. С. канд. біол. наук, с.н.с.; Третяк П. Р. д-р біол. наук, проф.; Фальтинович В. д-р біол. наук, проф. (Польща); Царик Й. В. д-р біол. наук, проф.; Чернобай Ю. М. д-р біол. наук, проф.; Шрубівич Ю. Ю. канд. біол. наук; Яницький Т. П. канд. біол. наук

EDITORIAL BOARD

Kaprus I. Y. (*Editor-in-Chief*), Klymyshyn O. S. (*Associate Editor*), Orlov O. L. (*Managing Editor*), Gural R. I. (*Technical Editor*), Bokotey A. A., Voichyshyn V. K., Godunko R. J., Gural-Sverlova N. V., Dzubenko N. V., Radchenko O. G., Rizun V. B., Serediuk H. V., Susulovsky A. S., Tretjak P. R., Faltynowicz W., Tsaryk J. V., Chernobay Y. M., Shrubovych J. J., Yanitsky T. P.

Рекомендовано до друку вченою радою Державного природознавчого музею

ISSN 2224-025X

© Наукові записки ДПМ, 2023

«УВІЧНЕННЯ ІСТОРІЇ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ І МУЗЕЇ»: ПРОГРАМА IVLP ДЕРЖАВНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ США

International Visitor Leadership Program (IVLP) – це головна програма професійного обміну Державного департаменту США. Завдяки короткостроковим візитам до Сполучених Штатів, професіонали з різних сфер діяльності знайомляться з країною, з представниками своїх професійних середовищ, і мають змогу розбудувати тривалі професійні зв'язки зі своїми американськими колегами. Зустрічі плануються з урахуванням професійних інтересів учасників і підтримують зовнішньополітичні цілі Сполучених Штатів. До початку пандемії, за програмою IVLP до США щороку приїздило близько 5000 відвідувачів з різних країн Світу.

Програма «Увічнення історії через освіту та музеї» – спеціальний проєкт для України в рамках IVLP, учасниками якого стала частина команди що працює над створенням нової експозиції II черги Національного музею Голодомору-геноциду, з якою довелося співпрацювати в якості спеціаліста із змістового проєктування музейних експозицій. Ця поїздка мала відбутися ще у 2019 році, але двічі відкладалася через всесвітню пандемію коронавірусу і один раз через початок повномасштабної війни Росії проти України. Незважаючи на всі ці перепони, програма була реалізована у лютому-березні 2023 року. Поїздка тривала 3 тижні впродовж яких учасники відвідали 5 міст: Вашингтон, Філадельфію, Сієтл, Айова-Сіті та Чикаго.

У Вашингтоні програма включала 7 офіційних зустрічей з представниками як федеральних, так і громадських структур, що працюють у сфері культури, а також відвідування кількох музеїв, що входять у Смітсонівський інститут. Учасники ознайомились з федеральною системою правління США. Зустрілися з працівниками Національного фонду мистецтв (NEA), який є незалежним федеральним агентством і найбільшим спонсором мистецтва та мистецької освіти в громадах по всій країні та каталізатором державної та приватної підтримки мистецтва. На окрему увагу заслуговує зустріч з представниками Центру культурної спадщини Державного департаменту та Українського бюро і представниками офісу з питань міжнародного кримінального правосуддя, де відбулось обговорення зовнішньополітичних ініціатив США з захисту культурної спадщини. Під час зустрічі співробітники Державного Департаменту повідомили про надання Україні 7 млн. доларів для збереження культурної спадщини що постраждала або знаходиться під загрозою внаслідок бойових дій. Також потрібно згадати зустріч з Центром програм оцифрування Смітсонівського інституту, під час якої керівниця Центру пані Дайян Зоріч та її колеги представили концепцію і методологію оцифрування музеїв, що входять у Смітсонівський інститут. І особливої уваги заслуговує зустріч зі Службою національних парків США, яка оберігає природні та культурні ресурси і цінності системи національних парків для задоволення, навчання та натхнення громад. Парки, що знаходяться під управлінням Служби, приймають понад 275 млн. відвідувачів щороку.

У Філадельфії програма була спрямована на стратегічний розвиток як закритих так і просто неба виставкових просторів, створення державно-приватних партнерств, стратегії залучення коштів та управління ендаментами. Впродовж кількох днів у Філадельфії учасники відвідали Пенсільванський музей антропології та археології Пенсільванського університету, де команда музею представила свій досвід у трансформації музеїв університету, інтерпретаційних критичних підходах до експонованих предметів, а також стратегічні підходи до планування нових виставкових проєктів. У Фонді Барнса, який є власником і експозиціонером цінної мистецької колекції, учасники дізнались про досвід Фонду у розвитку державно-приватного партнерства для підтримки візуального мистецтва, а також про нестандартні способи залучення та взаємодії з аудиторією.

Окремої уваги заслуговує діяльність публічної бібліотеки Філадельфії, яка працює цілодобово, її послуги є повністю безкоштовними для відвідувачів і на сьогодні бібліотека по суті слугує місцем надання цілого набору соціальних і освітніх послуг населенню. Але найбільш вражаючою у Філадельфії, окрім вже перерахованих вище організацій та кількох музеїв, була зустріч з працівниками Monument Lab – це некомерційна громадська студія мистецтва та історії, яка працює з митцями, студентами, освітянами, активістами, муніципальними та культурними установами над підходами залучення громадськості до колективної пам'яті. Пам'ятники, публічна скульптура, пам'ятні знаки – як вони репрезентують нашу колективну історію? Monument Lab допомагає шукати відповіді на це питання в освітніх проєктах і публічних дискусіях, запобігаючи відкритим конфліктам у битві пам'ятей.

У Сіетлі учасники програми мали змогу ознайомитися з різними ініціативами щодо підтримки мистецтва та культури шляхом фінансування і розвитку на рівні міста. Особлива увага приділялась інноваціям в музейному менеджменті та розвитку, а також збереженню культурної спадщини корінних народів і американських азійських громад. Серед майже десятка зустрічей у різних інституціях культури, меморіалах та музеях, найбільше хочеться відмітити візит у Музей Берка (Burke Museum of Natural History and Culture) – один з найбільших природничих музеїв США, колекція якого нараховує понад 18 млн. біологічних, геологічних і культурних музейних предметів, які є надійною дослідницькою базою для науковців всього світу, адже понад 10 млн. об'єктів оцифровані і доступні через відповідні онлайн бази. На окрему увагу також заслуговує візит у Культурний центр Хібульт і природний заповідник. Центр Хібульт знаходиться на території резервації племені Тулаліп і спеціалізується на взаємодіях з громадами та забезпеченні прав корінних мешканців. Екскурсія Культурним центром була зосереджена на духовних віруваннях племені Тулаліп і тому, як ці вірування виражаються, підтримуються і шануються серед нинішнього корінного населення.

Третя зупинка подорожі відбулась у Айова-Сіті, зустрічі у якому були присвячені організації командної роботи над новими виставками, досвіду управління колекціями, атрибуції музейних предметів та електронному обліку колекцій. З безлічі різноманітних зустрічей на особливу увагу заслуговують відвідини Культурного центру і музею Месквакі, який був відкритий у 2010 році з метою дати змогу

відвідувачам зазирнути до багатой культурної спадщини племен Сак і Фокс, які населяли береги Міссісіпі. Музей висвітлює племінні традиції, пропагує рівність і заохочує культурну обізнаність. Директор центру представив підходи до процесів збереження мови і культури індіанських племен та особливості фінансування центру. Також вартує згадати візит в університетський музей Айова-Сіті, який під своїм дахом об'єднує три музеї: художній, історичний і природничий. Всі вони мають одну адміністрацію. Колекції Університету Айова пропонують мільйони предметів та документів – реальних та віртуальних – для всіх, від науковця до випадкового відвідувача. Тут також міститься цифрова бібліотека штату Айова, яка зберігає понад мільйон цифрових фондів бібліотек університету та його партнерів. Директорка музею ознайомила учасників програми з особливостями управління музейними колекціями і залучення їх до навчального процесу.

Учасники програми IVLP «Увічнення історії через освіту і музеї» у Меморіальному музеї Голокосту (Вашингтон, США).

Останньою зупинкою стажування був Чикаго, у якому основний фокус програми було спрямовано на значення виставкових проєктів для збереження культури та підтримці зв'язків між культурними ініціативами України та діаспори. Адже саме у Чикаго знаходиться найвідоміший Український національний музей у США. Але особливо з зустрічей у Чикаго, хочеться відмітити візит у департамент фандрейзингу та програм залучення коштів Чиказького музею Філда. Розташований на березі озера Мічиган, Музей Філда відкрив свою нинішню будівлю для відвідувачів у 1921 році,

проте датою заснування музею по суті є 1893 рік. Зараз колекція музею налічує 40 мільйонів предметів, значну частину яких складають природничі колекції зі всього світу. Музей пережив у 2010 році масштабну фінансову кризу і опинився на межі банкрутства. Саме шляхами подолання кризи та забезпечення у подальшому фінансової стабільності інституції поділилися працівники відділу залучення коштів і управління ендавментами.

Загалом, підсумовуючи результати стажування, учасниками досягнуті наступні цілі: була реалізована можливість обговорити з американськими колегами підходи до створення меморіальних музеїв, а також розвитку Меморіалу жертвам Голодомору зокрема; відбулося ознайомлення з найкращими практиками увічнення історичної травми; отримано консультації щодо організації роботи команд для роботи над новими виставками; ознайомлення з новітніми підходами до комплектування фондів колекцій, атрибуції предметів, створенню електронних реєстрів тощо; досліджено процес створення освітніх проєктів та програм, особливо по складних соціально чутливих темах. Вдалося ознайомитися з ефективними стратегіями фандрейзингу в Сполучених Штатах, включаючи державно-приватні партнерства, благодійні фонди, приватних і корпоративних донорів, з'ясовано шляхи їх узгодження із комунікаційною стратегією і стратегією розвитку музеїв та музейних інституцій, а головне, налагоджено професійні зв'язки з американськими музейними професіоналами, що вже використовується у діяльності музеїв України.

Н. В. Дзюбенко
завідувачка відділу Прикладної музеології
ДПМ НАН України, учасниця програми

ЗМІСТ

CONTENTS

Музеологія * Museology		Стор.
<i>Гураль Р. І., Гураль-Сверлова Н. В.</i> Науковий та освітній потенціал малакологічного фонду Державного природознавчого музею НАН України		3
<ul style="list-style-type: none"> • Scientific and educational potential of the malacological collection of the State Museum of Natural History of the National Academy of Sciences of Ukraine 		
<i>Бокотей А. А., Климишин О. С.</i> Колекція тварин митрополита Йосифа Сліпого у фондах Державного природознавчого музею НАН України		13
<ul style="list-style-type: none"> • Animal collection of Metropolitan Josyf Slipy in the foudns of the State natural-historical museum of the NAS of Ukraine 		
<i>Новіков А. В., Гуштан Г. Г., Гуштан К. В., Кузярін О. Т., Лелека Д. Ю., Начичко В. О., Проць Б. Г., Різун В. Б., Савицька А. Г., Сушуловська С. А., Сушуловський А. С.</i> Окреслення цілей і формату проекту «Оцифрування природничих колекцій, що зазнали ушкодження внаслідок бойових дій і супутніх факторів: розробка протоколів і впровадження на базі Державного природознавчого музею НАН України»		19
<ul style="list-style-type: none"> • Outlining the aims and format of the project «Digitisation of natural history collections damaged as a result of hostilities and related factors: development of protocols and implementation based on the State Museum of Natural History of the National Academy of Sciences of Ukraine» 		
Екологія * Ecology		
<i>Гусак О. В., Капрусь І. Я.</i> Вплив агро- та урбаногенної фрагментації природного середовища на структуру таксоценів колембол Східного Поділля		31
<ul style="list-style-type: none"> • The influence of agro- and urbangenic fragmentation of the natural environment on the structure of Collembolan taxocenoses of the Eastern Podillia 		
<i>Капрусь І. Я., Мицак О. Я., Савчак О. Р.</i> Населення колембол болотних екосистем української частини міжнародного біосферного резервату «Розточчя»		43
<ul style="list-style-type: none"> • Population of Collembola of bog ecosystems of the ukrainian part of the International Biosphere Reserve «Roztochia» 		
<i>Бешлей С. В., Лобачевська О. В., Соханьчак Р. Р.</i> Вміст фенолів та активність поліфенолоксидази в гаметофіті домінантних мохів лісових екосистем Українського Розточчя		57
<ul style="list-style-type: none"> • The content of phenols and activity of polyphenol oxidase in the gametophyte of dominant mosses in forest ecosystems of the Ukrainian Roztochchia 		
<i>Кияк В. Г.</i> Взаємовплив і спряженість між популяціями альпійських фітоценозів Українських Карпат		67
<ul style="list-style-type: none"> • Mutual influence and conjugation between populations of alpine phytocoenoses in the Ukrainian Carpathians 		

Рагуліна М. Є., Орлов О. Л., Дмитрук Р. Я., Борняк У. І. Травертинові джерела Львівського Розточчя і прилеглих територій: ретроспектива та сучасний стан	77
• Petrifying Springs of Lviv Roztocze and adjacent territories: the Retrospective and Modern Condition	
Гуштан Г. Г. Таксономічна і екологічна структура таксоценів панцирних кліщів (Acari: Oribatida) мезофітних лук Закарпатської низовини	89
• Taxonomic and ecological structure of oribatid mites (Acari: Oribatida) of mesophilic grasslands on the Transcarpathian lowland	
Баишта А.-Т. В. Рукокрилі (<i>Chiroptera</i>) смерекових лісостанів Українських Карпат	99
• Bats (Chiroptera) of spruce forests in the Ukrainian Carpathians	
Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Нові дані щодо поширення антропохорних видів наземних моллюсків на заході України та можливі підходи до їх класифікації	111
• New data on the distribution of anthropochorous species of land molluscs in western regions of Ukraine and possible approaches to their classification	
Кім Н. А., Щербаченко О. І. Особливості морфо-фізіологічних реакцій мохів залежно від водно-температурного режиму їх місцевиростань	123
• Peculiarities of the morpho-physiological reactions of mosses depending on the water-temperature regime of their local growth	
Леневич О. І. Вплив рельєфу на формування стежкової мережі в межах лісових екосистем НПП «Бойківщина» (Верховинський Вододільний хребет, Українські Карпати)	131
• The influence of the relief on the formation of the network within the forest ecosystems of the NPP «Boikivshchyna» (Verkhovynsky Vododilny ridge, Ukrainian Carpathians)	
Медведєва І. В., <u>Козловський М. П.</u>, Кагало О. О., Венгжин Е. Біоіндикаційна роль фітонематодних угруповань в оцінці стану трансформованості вторинних лісових екосистем	143
• The bioindicator role of phytonematode groups in the assessment of the state of transformation of secondary forest ecosystems	

Зоологія * Zoology

Загороднюк І. В. Ссавці (Mammalia): історія терміна, якому понад 100 років	151
• «Ssavtsi» (Mammalia): the story of a 100-year-old term	
Заморока А. М., Михайлюк-Заморока О. В. Пропозиції щодо уніфікації та застосування національної номенклатури найменувань скрипунових (Coleoptera: Cerambycidae) із фауни України й деяких екзотів. Частина III: підродини тонкохвісткові (Lepturinae) й коротові (Necydalinae)	161
• Proposals for unification and use of the Ukrainian national nomenclature for native and exotic species of the longhorn beetles (Coleoptera: Cerambycidae) in Ukraine. Part III: subfamilies Lepturinae and Necydalinae	

Голіней Г. М., Різун В. Б., Шевчик Л. О., Кравець Н. Я., Прокоп'як М. З., Крижановська М. А., Щербаченко Т. М. Нова знахідка сколії-гіганта *Megascolia maculata* (Drury, 1773) (Hymenoptera, Scoliididae) у Тернопільській області як свідчення розширення ареалу виду..... 171

- The new record of the Mammoth Wasp *Megascolia maculata* (Drury, 1773) in the Ternopil oblast as evidence of the species range expansion

Радченко О. Г. Таксономічна та екологічна структура мірмекокомплексів у лісах Волинського Полісся (Україна) та її зміни в процесі відновлення лісу на вирубках .. 181

- Taxonomic and ecological structure of myrmecocomplexes in the forests of Volyn' Polissia (Ukraine) and its transformation in the process of forest restoration in clearings

Ботаніка * Botany

Мамчур З. І., Драч Ю. А. Бріофлора Романівського ландшафтного заказника та прилеглих територій (Львівська область) 189

- The Bryoflora of the Romaniv landscape region and adjacent territories (Lviv region)

Короткі повідомлення * The brief messages

Середюк Г. В., Смірнов Н. А. Знахідка *Megistopus flavicornis* (Rossi, 1790) (Neuroptera, Myrmeleontidae) у Вінницькій області 201

- Discovery of *Megistopus flavicornis* (Rossi, 1790) (Neuroptera, Myrmeleontidae) in the Vinnytsia region

Данилюк К. М. Новий локалітет *Goodyera repens* (L.) R. BR. (Orchidaceae) на південній межі ареалу (Мале Полісся) 205

- A new locality of *Goodyera repens* (L.) R. BR. (Orchidaceae) on the southern border of the range (Male Polissia)

Орлов О. Л., Рагуліна М. Є., Борняк У. І., Дмитрук Р. Я. Гідрологічний заказник «Травертинові джерела» 207

- Hydrological reserve «Travertine springs»

Хроніка * Current issues

Архіпова Х. І. Про діяльність Державного природознавчого музею НАН України у 2022 році 211

Дзюбенко Н. В. «Культура – світові течії»: програма обмінів Міністерства культури Франції для іноземних фахівців у сфері культури 213

Дзюбенко Н. В. «Увічнення історії через освіту та музеї»: програма IVLP Державного департаменту США 215

Савицька А. М. «The Museum Lab»: міжнародна програма для музейних фахівців з африканських та європейських країн 219

Правила для авторів * Rules for authors

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 39

PROCEEDINGS OF THE STATE NATURAL HISTORY MUSEUM

Issue 39

Українською та англійською мовами

Головний редактор Ігор Ярославович Капрусь

Комп'ютерний дизайн і верстка: Олександр Семенович Климишин,
Тарас Михайлович Щербаченко

Адреса редакції:
79008 Львів, вул. Театральна, 18
Державний природознавчий музей НАН України
телефон / факс: (032) 235-69-17
e-mail: editorship@smnh.org, trilobit6@gmail.com
<http://nzdpm.smnh.org/>

Формат 70×100/16. Обл.-вид. арк. 18,0. Наклад 100 прим.

Виготовлення оригінал-макета здійснено в Лабораторії природничої музеології
Державного природознавчого музею НАН України
Друк ТзОВ «Простір М» 79000 Львів, вул. Чайковського, 8